

Conclusions

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG

ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА ВО МАКЕДОНИЈА И РЕГИОНОТ

9 Октомври 2013

Конференцијата беше заеднички организирана од страна наа Фондација Конрад Аденауер и Аналитика

Целта на конференцијата беше да биде заедничка платформа на која државните институции, општините, граѓанските организации, донаторите, фирмите и експертите од Македонија и регионот дискутираат за значењето на енергетската сиромаштија во Македонија; и разгледуваат можности, политики и решенија за справување со истата на ефикасен и одржлив начин како на пример со мерки за енергетска ефикасност. Идејата на конференцијата беше да биде отворен и инклузивен форум за дискутирање на предизвикот - енергетската сиромаштија со цел придонес кон зголемување на свеста кај донесувачите на одлуки и пошироката јавност за важноста за дискутирање на ова прашање и за справување со истото на соодветен начин.

Целна група на конференцијата беа релевантните државни институции, општините, граѓанските организации, донаторите и приватниот сектор кој работи во областа. На конференцијата учествуваа претставници од Министерството за економија, Агенцијата за енергетика, општина Карпош, Град Скопје, ЕУ делегација во Македонија, претставници од приватниот сектор како ЕВН, донатори како УНДП, претставници од граѓанското општество од Македонија и регионот, експерти и професионалци во областа.

Главни теми за дискусија беа концептите и дефинициите за енергетска сиромаштија во Македонија и регионот; и мерките и примерите за справување со енергетската сиромаштија.

**ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА
И РЕГИОНОТ**

ОКТОМВРИ 2013

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Постојат неколку дефиниции за енергетска сиромаштија. Некои дефиниции ја опишуваат како неможност за обезбедување на соодветно греење во домот и немање пристап до други основни енергетски услуги по разумна цена; како проблем на покривање на дневните потреби вклучувајќи вода, топла вода, осветлување, греење, ладење, подготовка на храна и користење на телекомуникациски уреди за добивање информации; или недостаток на средства за покривање на трошоците за енергетски услуги. Поконкретна дефиниција вели дека енергетската сиромаштија е состојба во која домаќинствата живеат во несоодветно затоплени домови, што значи дека просечната дневна температура во домот е пониска од биолошкиот лимит од 21°C неопходен за удобност и здравје.

Сепак, општо прифатено е дека енергетската сиромаштија е комплексен и мулти-димензионален проблем. Всушност, нема потреба од глобална дефиниција за енергетска сиромаштија, бидејќи таа е различна од земја во земја. Сиромаштијата е контекстуализирана. Исто така, енергетската сиромаштија треба да се разграничи од општата сиромаштија бидејќи енергетската сиромаштија се состои од повеќе фактори. Велика Британија ја дефинира енергетската сиромаштија како состојба во која домаќинството троши повеќе од 10% од сопствениот приход на гориво со цел загревање на домот, но оваа дефиниција не е применлива во балканскиот регион бидејќи овој процент во регионот е повисок.

Слично на енергетска сиромаштија, ЕУ го користи терминот ранливи потрошувачи (во литературата исто така се користи и ранливи корисници со истото значење) без да го дефинира во третиот законодавен пакет за внатрешниот пазар на природен гас и електрична енергија, бидејќи се смета дека енергетската сиромаштија треба да се дефинира на национално ниво, и затоа треба да ги одразува националните карактеристики. Земјите од регионот на Западен Балкан имаат некаква дефиниција за ранливи потрошувачи; постојат различни критериуми, сепак најчести се домаќинства со ниски примања, здравствени проблеми и посебни потреби. Македонија нема дефиниција за ранливи потрошувачи.

Причините за енергетска сиромаштија можат да се поделат на економски (невработеност, ниски примања во домаќинството, мали пензии или мала социјална помош и високи цени на енергенсите) и технички (ниска енергетска ефикасност на уредите и на зградите и немање пристап до енергетски извори). Всушност, објаснето во контекст на регионот на Западен Балкан, преминот во пазарна економија донесе реформи како зголемување на цените на енергенсите што директно ја предизвика енергетската сиромаштија. Вештачко ниската цена на електрична енергија за време на претходниот систем беше виновна за масовно користење на електричната енергија за греење (што претставува големо трошење на енергија), исклучување од централното греење (исто така поврзано со фактот дека потрошувачката се мери на ниво на зграда) и практики на недомаќинско трошење енергија (резиденцијалниот сектор е голем потрошувач на енергија). Исто така, има значително зголемување во користењето на

**ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА
И РЕГИОНОТ**

ОКТОМВРИ 2013

биомаса (најчесто огревно дрво), феномен кој може да се смета за индикатор за зголемена енергетска сиромаштија и кој често се поврзува со познатиот проблем на дефорестација и употребата на биомасата за греење обично се одвива на неефикасен начин (доколку се користат стари печки за греење). Исто така, постои структурен проблем кој придонесува за постоење енергетска сиромаштија а тоа е глобалната непостојаност на цените на примарната енергија поради постоењето на монополите. Други фактори за енергетска сиромаштија посебно за Македонија се дека постојат ограничени алтернативи за греење (неразвиена дистрибуциска гасификациона мрежа), отсуство на имплементација на политики за енергетска ефикасност и отсуство на дефиниција за енергетска сиромаштија. Важен индикатор е исто така просечниот простор за греење по домаќинство во Босна и Херцеговина на пример, бидејќи греењето се плаќа по m² и не се базира врз потрошувачката на енергија.

Последици од енергетската сиромаштија се намален животен комфорт, нарушено здравје, засегнати примања, помали шанси за просперитет (на микро/ ниво на домаќинство) и растечки увоз на енергија и енергетска зависност (на макро ниво). Еден едноставен пример за трошоците на енергетската сиромаштија се дека екстерниот трошок (здравствени трошоци итн.) на српската компанија за електрична енергија е околу 3.5 милијарди евра. Најранливи групи на енергетска сиромаштија се: граѓани со ниски примања, домаќинства со самохран родител, пензионери, домаќинства кои користат електрична енергија за греење, сиромашни луѓе во рурални области, невработени, лица со посебни потреби, хронично болни лица, лица со нарушено ментално здравје и сл. Треба да постојат критериуми за утврдување на енергетски сиромашни лица; затоа од третиот енергетски пакет на ЕУ произлегува обврската да се дефинираат ранливите потрошувачи до 1 јануари 2015. Сепак, ЕУ бара ранливите потрошувачи да бидат тесно дефинирани.

Со потпишување на Меморандумот за разбирање за социјални прашања во контекст на Енергетската заедница, Македонија се обврза да воведат конкретни мерки за намалување на енергетската сиромаштија. Македонија воведо во септември 2010 Програма за субвенционирање на потрошувачката на енергија таргетирајќи лица кои се корисници на право на социјална парична помош и на постојана финансиска помош. Масовните социјални протести против покачувањата на цената на енергенсите во 2012 во Македонија под слоганот АМАН¹ што траеше 5 месеци и мобилизираше над 13 000 граѓани да потпишат граѓанска иницијатива со цел измена на Законот за енергетика, покажа дека поголем дел од населението е засегнато од зголемувањето на целите на енергенсите. Ова исто така е видно од податоците на Државниот завод за статистика за субјективното мислење на граѓаните за можноста адекватно да ги затоплат сопствените домови: 51,6% е процентот на домаќинствата кои можеле адекватно да ги затоплат сопствените домови во 2012; што покажува дека половина од граѓаните може се засегнати од енергетска сиромаштија, што е многу поголем процент од податоците за општата сиромаштија (30,4% е процентот на сиромаштните

---

¹Парафразиран превод за 'АМАН' е: 'Доста е'.

**ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА
И РЕГИОНОТ**

ОКТОМВРИ 2013

лица во 2011). Според студија на Бужаровски², енергетската сиромаштија во Македонија може да вклучува и до 61% од сите домаќинства во државата, опфаќајќи ги и домаќинствата кои и припаѓаат на средната класа во Македонија.

Мерките за справување со енергетската сиромаштија се: мерки за енергетска ефикасност, планирање на социјалното домување и на енергетската инфраструктура, државни субвенции за најсиромашните граѓани (најдобро ако се смета за привремена мерка), употреба на обновливи извори за греење и зголемување на свеста и едукација (насочена кон ранливите потрошувачи) како и намалување на загубите на енергија при трансформација и пренос. Енергетската сиромаштија треба да биде главен индикатор за успешност на секоја енергетска политика и треба да и се дава приоритетно значење во националните стратегии. Справувањето со енергетската сиромаштија е важно со цел државата да има одржлив развој. Македонија има мала потрошувачка на електрична енергија по глава на жител, но проблемот е во тоа дека граѓаните го намалуваат сопствениот комфорт и обично во зима не го загреваат целиот дом.

Мерките преземени против енергетската сиромаштија не смеат да ја засегаат цената на електричната енергија и конкуренцијата не смее да биде нарушена. „Да се научи како да се лови риба, а не да им се дава риба“ е она што треба да се направи, односно како што цените на енергенсите ќе растат, луѓето треба да научат како да ја користат енергијата ефикасно и да не им се дава субвенции бидејќи всушност со тоа се охрабруваат да продолжат со своите практики на недомаќинско трошење енергија. Енергенската либерализација што доаѓа ќе донесе повисоки цени на енергенсите и цената на електричната енергија треба да ги одразува трошоците. ЕВН, македонската електродистрибуциска компанија, има организирано активности за зголемување на свеста за ефикасна употреба на енергија; едукативни тренинзи за ранливи потрошувачи во кои над 1000 домаќинства учествувале; и едукативни активности за ефикасна употреба на енергија за ученици во основните училишта. Интересот на оваа фирма за промовирање на ефикасна употреба на енергија е бидејќи сака да спречи кражби на електричната енергија и да им овозможи на потрошувачите да ги плаќаат своите сметки за електрична енергија. Позитивен спроведен пример во областа на обновливите извори е проектот на Министерството за економија за субвенционирање на сончеви колектори - позитивните финансиски бенефиции од инсталирањето на сончев колектор се годишна заштеда од 13 344 денари (217 евра) по домаќинство.

Со енергетска сиромаштија државата може да се справи преку зголемување на домашно производство на енергија, но исто така и со зголемувањето на вработеноста. Целта е да се намалат трошоците за увоз на енергија. Конкретен пример за справување со енергетска сиромаштија е државата да инвестира со цел овозможување на примена на нови технологии реализирано преку активности со вклучување на лица кои веќе се вработени во државните

---

²Стефан Бужаровски, Енергетска сиромаштија во Источна Европа: Скриени географии на депривација, (2007). Авторот предава на Универзитетот во Бирмингем.

**ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА
И РЕГИОНОТ**

ОКТОМВРИ 2013

органи и општините. Еден пример е менување на стари сијалици (2 по 100W) со 2 по 15W во 550 000 домаќинства, што би чинело 3,3 милиони евра, инвестицијата би се вратила за 4 месеци, периодот на инсталирање би бил 1 година; државата би штедела годишно 10 милиони евра на намален увоз на електрична енергија; лицата кои би го имплементирале ова може да бидат вработени во општините, во ЕЛЕМ (македонската компанија за производство на електрична енергија, во државна сопственост) итн. Друг пример е инсталирање на сончеви колектори за 550 000 домаќинства што би чинело 190 милиони евра и средствата би се вратиле за 6 години.

Општините имаат широк спектар на мерки за намалување на енергетската сиромаштија на локално ниво. На пример, општина Карпош презема низа финансиски, технички и инфраструктурни мерки против енергетската сиромаштија. Една финансиска мерка е субвенционирање на енергетско ефикасни градби и употреба на обновливи извори – модел кој го применува само општина Карпош за поддршка на нови енергетско ефикасни градби кои исто така применуваат обновливи извори на своја територија: општината има издадено 73 дозволи за градба кои содржат ваква субвенција; вкупните просечни месечни трошоци за топлинска и електрична енергија за стан од 60 m² се околу 50 евра, што е 70% помалку од идентичните станбени единици во објекти кои се приклучени на централното греење и не применуваат мерки за енергетска ефикасност. Друга финансиска мерка е подобрување на енергетската ефикасност на старите колективни згради; новата Програма за енергетска ефикасност 2013-2015 на Карпош предвидува подобрување на енергетската ефикасност на 163 стари колективни згради со инвестиција од над 484 милиони денари. Технички и инфраструктурни мерки кои ги презема општина Карпош е градење на гасификациона мрежа во општината како алтернатива за греење вклучувајќи когенерација за јавните објекти, училиштата и градинките; целна група се сите потрошувачи во општината, трошоците за градење на гасификационен систем е 3 до 5 милиони евра; очекувани ефекти се над 40% намалени трошоци за греење споредено со централното греење. Проблемите со кои општината се соочува при справување со енергетската сиромаштија се недостаток на финансии за покривање на капиталните проекти (непостоење на Фондот за енергетска ефикасност, немање поволни банкарски кредити) како и отсуство на комплементарни заеднички локални и државни мерки. Во врска со недостатокот на средства, донаторите во Македонија не се многу наклонети кон давање средства за проекти за енергетска сиромаштија како што истакнуваат граѓанските организации кои работат во областа. Градот Скопје активно учествува во намалување на енергетската сиромаштија со различни мерки: времено вработување на граѓани од социјална категорија во јавните претпријатија под ингеренции на Град Скопје, имплементација на мерките за енергетска ефикасност во објектите под ингеренции на Градот, гасификација на средните училишта, реконструкција на фасадите во централното градско подрачје, проширување на булевари и улици, набавка на нови автобуси, создавање на услови за поголема примена на велосипедите, едукација за енергетска ефикасност во Инфоцентарот на Градот итн.

Македонските енергетски стратегии предвидуваат добри мерки против енергетска сиромаштија како: подобрување на енергетската ефикасност во домаќинствата на социјално ранливите потрошувачи, едукација и промоција

**ЕНЕРГЕТСКА СИРОМАШТИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА
И РЕГИОНОТ**

ОКТОМВРИ 2013

на енергетската ефикасност, сончеви колектори, подобрување на енергетската ефикасност во социјалното домување, блок тарифи за електрична енергија, воведување на мерење на топлината од централното греење кај крајните корисници, замена на печки на огревно дрво со енергетски ефикасни печки и сл.; сепак многу од нив не се имплементирани. Домаќинствата исто така треба самите да инвестираат во енергетска ефикасност со цел да се справат со енергетската сиромаштија.

Подготвено од: Ана Стојилоvsка, Аналитика: astojilovska@analyticamk.org